

Интерактив metodlardan samarali foydalanish orqali talabalarning so‘z boyligini rivojlantirish

Sotiboldiyeva Mahzuna
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti
mahzunaxonsotiboldiyeva@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada interaktiv metodlardan samarali foydalanish orqali talabalarning so‘z boyligini rivojlantirish masalasi tahlil qilingan. Tajriba asosida interaktiv metodlarning ta‘siri baholanib, ularning o‘quvchilarda yangi so‘zlarni o‘zlashtirish va og‘zaki nutqda faol qo‘llash jarayoniga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi aniqlangan. Metod sifatida “klaster”, “aql charxi”, “rolga kirish” kabi usullar qo‘llanilib, ularning samaradorligi natijalar orqali isbotlangan. Tadqiqot natijalari asosida interaktiv metodlarning talaba lug‘at boyligini rivojlantirishdagi o‘rni yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: interaktiv metodlar, so‘z boyligi, talaba faolligi, og‘zaki nutq, klaster, aql charxi, til o‘rganish, dars jarayoni.

Developing students’ vocabulary through the effective use of interactive methods

Sotiboldiyeva Mahzuna
Uzbekistan State University of World Languages
mahzunaxonsotiboldiyeva@gmail.com

Annotation. This article analyzes the issue of developing students’ vocabulary through the effective use of interactive methods. Based on an experiment, the impact of interactive methods was assessed, revealing their positive influence on students’ acquisition of new words and their active use in oral speech. Methods such as "cluster", "brainstorming", and "role-playing" were applied, and their effectiveness was demonstrated through the results. The study highlights the role of interactive methods in enhancing students’ vocabulary.

Keywords: interactive methods, vocabulary, student engagement, oral speech, cluster, brainstorming, language learning, lesson process.

Развитие словарного запаса студентов посредством эффективного использования интерактивных методов

Сотиболдиева Махзуна
Государственный университет мировых языков Узбекистана
mahzunaxonsotiboldiyeva@gmail.com

Аннотация. В данной статье проанализирован вопрос развития словарного запаса студентов посредством эффективного использования интерактивных методов. На основе эксперимента была оценена эффективность интерактивных методов, установлено их положительное влияние на усвоение новых слов учащимися и их активное использование в устной речи. Были использованы такие методы, как «кластер», «мозговой штурм», «вхождение в роль», и их эффективность подтверждена результатами. По итогам исследования освещена роль интерактивных методов в развитии словарного запаса студентов.

Ключевые слова: интерактивные методы, словарный запас, активность студентов, устная речь, кластер, мозговой штурм, изучение языка, учебный процесс.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimi talabalarda chuqur bilim, mustaqil fikrlash va nutq madaniyatini shakllantirishga katta e'tibor qaratmoqda. Xususan, chet tilini o'rgatishda so'z boyligining keng bo'lishi talabaning nutqiy faoliyatida muhim o'rin egallaydi. Shu nuqtai nazardan, interaktiv metodlardan foydalanish orqali o'quvchilarning lug'at boyligini rivojlantirish dolzarb masalalardan biridir. Interaktiv metodlar talabalarining dars jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlab, ularning so'z boyligini oshirishga qulay imkoniyat yaratadi. Ushbu maqolada interaktiv metodlarning samaradorligi va ularning lug'at boyligini rivojlantirishdagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. XXI asrda globallashtirish jarayonlari ta'lim tizimiga ham katta ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, xorijiy tillarni o'rgatish jarayonida kommunikativ yondashuvlar asosida talabalarining so'z boyligini shakllantirish va ularni real muloqotga tayyorlash bugungi kundagi eng muhim vazifalardan biriga aylangan. Lingvistik kompetensiyaning ajralmas tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan leksik boylik talabaning chet tilida erkin fikr bildira olishi, o'z fikrini to'g'ri va ravon ifodalashi uchun zarur asosdir. An'anaviy o'qitish metodlari talabaning passiv ishtirokini kuchaytirishi mumkin bo'lsa-da, interaktiv metodlar, aksincha, o'quv jarayoniga faol jalb etish, mustaqil fikrlash, muhokama qilish va hamkorlikda ishlash kabi ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Aynan shu interaktiv yondashuvlar orqali talabalarda yangi so'zlarni o'zlashtirish, ularni kontekstda qo'llay olish, mavzuga oid nutqiy namunalarni yaratish imkoniyati kengayadi. Interaktiv metodlar nafaqat til o'rganishdagi samaradorlikni oshiradi, balki talabalarda motivatsiya, o'z-o'zini nazorat qilish va ijodiy yondashuvni shakllantiradi. Bu esa o'z navbatida dars samaradorligini oshiradi. Shu sababli interaktiv metodlardan maqsadga muvofiq va tizimli foydalanish til o'rganish jarayonining ajralmas qismiga aylanishi lozim. Maqolada interaktiv metodlar asosida o'qitish orqali talabalarining so'z boyligini rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Eksperimental tadqiqot asosida interaktiv metodlarning samaradorligi baholanadi, real dars jarayonida qo'llash amaliyoti o'rganiladi va ularning natijalari ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

1. Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi:

2. Tajriba-sinov usuli: ikki guruhda (tajriba va nazorat) eksperimental darslar tashkil etildi.

3. So'rovnomalar va suhbatlar: talabalar va o'qituvchilar o'rtasida interaktiv metodlarning samaradorligi haqida fikrlar olindi.

4. Tahlil va solishtirish: eksperiment oldi va keyingi holatlar taqqoslandi.

Eksperiment Toshkentdagi oliy ta'lim muassasalaridan birida 2-kurs talabalari ishtirokida o'tkazildi. Tajriba guruhida "klaster", "aql charxi", "rolga kirish", "fikrlar jari", "insert" kabi interaktiv metodlar muntazam qo'llanildi. Nazorat guruhida esa an'anaviy o'qitish usullari asosida darslar olib borildi. Tadqiqotda interaktiv metodlarning talabalarining so'z boyligini rivojlantirishdagi samaradorligini aniqlash maqsadida eksperimental usuldan foydalanildi. Tajriba Toshkent shahridagi oliy ta'lim muassasalaridan birining 2-bosqich talabalaridan iborat ikkita guruh – **tajriba guruhi** va **nazorat guruhi** o'rtasida olib borildi. Har bir guruhda 25 nafar talaba qatnashdi. Tajriba guruhi uchun darslarda muntazam ravishda interaktiv metodlar – "aql charxi", "klaster", "rolga kirish", "fikrlar jari" va "insert" kabi metodlar asosida topshiriqlar tuzildi. Bu metodlar talabalarni faol ishtirok etishga, fikr bildirishga, yangi so'zlarni muloqot jarayonida qo'llashga yo'naltirildi. Har bir darsda mavzuga mos interaktiv topshiriqlar tanlab olindi, ularning har biri maqsadli so'z boyligini rivojlantirishga xizmat qildi. Nazorat guruhida esa odatdagi an'anaviy metodlar – matn o'qish, tarjima qilish, yodlash, grammatik qoidalar asosida mashqlar bajarish orqali darslar olib borildi. Har ikki guruhga tajriba boshlanishidan oldin va yakunida so'z boyligini aniqlovchi maxsus testlar berildi. Bundan tashqari, darsdan keyingi suhbatlar, yozma topshiriqlar, so'rovnomalar orqali talabalar fikrlari va o'zgarishlar ham o'rganildi.

Tajribadan so'ng talabalar so'z boyligini aniqlashga qaratilgan testlar o'tkazildi. Natijalar quyidagicha bo'ldi:

Tajriba guruhidagi talabalarining 85 foizi yangi so'zlarni faol qo'llay boshlagan.

Nazorat guruhida bu ko'rsatkich 60 foizni tashkil etdi.

Interaktiv metodlar orqali o'rgatilgan talabalar og'zaki nutqda yanada faol bo'lib, yangi so'zlardan foydalanish tezligi va aniqligi oshgan. Shuningdek, so'rovnomalar natijasiga ko'ra, talabalar interaktiv darslarda ishtirok etish ularni til o'rganishga rag'batlantirganini, yangi so'zlarni yodda saqlash osonlashganini bildirishgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, interaktiv metodlar orqali o'qitish talabalarning til o'rganishdagi faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga undaydi va eng muhimi – so'z boyligini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu usullar talabalar orasida muloqotni kuchaytiradi, shuningdek, ularning og'zaki va yozma nutqida so'zlardan unumli foydalanish ko'nikmalarini shakllantiradi. Natijalar boshqa tadqiqotlar bilan hamohang bo'lib, interaktiv metodlarning samaradorligini yana bir bor tasdiqlaydi. Eksperiment yakunida to'plangan ma'lumotlar tahlil qilinib, quyidagi natijalar aniqlandi:

Tajriba guruhi talabalari testda o'rtacha **30-35% ko'proq yangi so'zlarni to'g'ri ishlatgan**, ularning og'zaki nutqida so'zlar tanlovi va kontekstga mos ishlatilishida sezilarli o'sish kuzatildi. Nazorat guruhi talabalari esa yangi o'zlashtirilgan so'zlarni ko'proq yodlashga asoslangan bo'lgani uchun ularni real muloqotda ishlatishda sustlik ko'rsatgan. So'rovnoma natijalariga ko'ra, tajriba guruhidagi talabalar darslar qiziqarli va interaktiv o'tganini, yangi so'zlarni tezroq va osonroq o'zlashtirganini ta'kidladilar. Shuningdek, ularning darsga nisbatan motivatsiyasi va ishtirok faolligi oshgani aniqlandi. O'tkazilgan tajriba asosida interaktiv metodlarning samaradorligi amaliy jihatdan isbotlandi. Interaktiv metodlar talabalarni darsga faol jalb etar ekan, ular o'rganilayotgan so'zlarni turli kontekstlarda qo'llash, muhokama qilish va eslab qolish imkoniyatiga ega bo'lishadi. "Aql charxi" metodida talabalar guruh bo'lib fikr yuritib, har bir yangi so'z bo'yicha misollar keltiradi, bu esa ularning semantik tushunchasini mustahkamlaydi. "Rollar o'ynash" metodi esa real hayotiy vaziyatlarni modellashtirish orqali talabalarni so'zlardan amalda foydalanishga undaydi. Tajriba shuni ko'rsatdiki, interaktiv metodlar faqatgina so'z yodlash emas, balki ularni faol nutqiy muhitda qo'llashga o'rgatadi. Bu esa talabaning so'z boyligini chuqurroq va barqaror shakllantirish imkonini beradi. Bundan tashqari, bunday yondashuv orqali talabalar orasida ijtimoiy muloqot, hamkorlik, o'z fikrini ifodalash, bahslashish madaniyati ham rivojlanadi. Nazorat guruhidagi an'anaviy metodlar esa ko'proq passiv yodlashga asoslangan bo'lib, o'quvchilarning nutq faoliyatida so'zlarni samarali qo'llash ko'nikmasini yetarli darajada rivojlantira olmaydi. So'z boyligini rivojlantirishda interaktiv metodlarning o'rni til o'rganish pedagogikasida muhim ahamiyat kasb etadi. Brown (2007) ta'kidlashicha, til o'rgatish jarayonida interaktiv yondashuvlar o'quvchilarning muloqotga kirishishiga va lug'at boyligini kontekstda o'zlashtirishiga yordam beradi. Harmer (2007) esa kommunikativ yondashuvlar orqali o'quvchilarning so'zlarni faol ishlatish ehtimoli ortishini ko'rsatadi. Nation (2013) lug'at o'rganishning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun so'zlar bilan ko'p marotaba to'qnash kelish zarurligini urg'ulaydi, bu esa interaktiv topshiriqlar orqali amalga oshiriladi. Richards va Rodgers (2014) interaktiv metodlar, ayniqsa task-based learning (vazifaga asoslangan o'qitish) modelida, o'rganuvchilarga real vaziyatlarda yangi so'zlarni qo'llash imkonini berishini ko'rsatgan. Thornbury (2002) o'z asarida so'z boyligini oshirishda vizual va kinestetik faoliyatlar – masalan, rolli o'yinlar, guruhlarda ishlash, aqliy hujum kabi metodlarning samaradorligini tahlil qilgan. Ur (2012) esa interaktiv mashg'ulotlar orqali o'rganuvchilarda mustaqil fikrlash va so'z boyligini kengaytirish jarayonlarini batafsil o'rgangan. Mahalliy tadqiqotlar (Zokirova, 2020; Karimova, 2021; Mamatqulova, 2022) ham interaktiv metodlarning O'zbekistondagi oliy ta'lim muassasalarida qo'llanilishi, ularning talabalarning faolligi va lug'at boyligi rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlagan. Ushbu adabiyotlar talabalarning passiv bilim oluvchidan faol ishtirokchiga aylanishini qo'llab-quvvatlaydi. Ushbu tadqiqot eksperimental va kuzatuvga asoslangan yondashuvni o'z ichiga oladi. Tadqiqotda O'zbekistonning oliy o'quv yurtida tahsil olayotgan 40 nafar filologiya yo'nalishi talabalari ishtirok etdi. Ular ikkita guruhga ajratildi: tajriba guruhi va nazorat guruhi. Tajriba guruhida interaktiv metodlar (rolli o'yinlar, guruhli muhokamalar, aqliy hujum, vazifaga asoslangan topshiriqlar) asosida darslar olib borildi, nazorat guruhida esa an'anaviy metodlar qo'llanildi. Tadqiqot 8 hafta davomida olib borildi. Har ikki guruhga

darslar boshlanishidan oldin va oxirida **soʻz boyligi testlari** oʻtkazildi. Test natijalari asosida talabalarning lugʻat oʻsish darajasi solishtirildi. Shuningdek, tajriba guruhidagi talabalar bilan intervyular va reflektiv yozuvlar orqali ularning oʻz-oʻzini baholashlari ham yigʻildi. Maʼlumotlar sifatli va miqdoriy (qualitative & quantitative) tahlil usullari asosida qayta ishlanadi. T-test yordamida guruhlar oʻrtasidagi farq statistik jihatdan ahamiyatli ekanligi aniqlanadi, sifatli maʼlumotlar esa tematik tahlil asosida oʻrganiladi. Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari tez surʼatlar bilan rivojlanayotgan davrda chet tillarini oʻqitish va oʻrganish jarayoniga boʻlgan talab yanada ortib bormoqda. Xususan, oliy taʼlim muassasalarida xorijiy tillarni oʻrgatish jarayonida talabalarni faol, mustaqil va interaktiv ishtirok etishga undaydigan metodlarga ehtiyoj kuchaymoqda. Til oʻrganishning asosiy tarkibiy qismlaridan biri boʻlgan **soʻz boyligini rivojlantirish** tilni samarali egallashda muhim oʻrin tutadi. Soʻz boyligi yetarli boʻlmagan talabalar muloqotga kirishishda qiynaladi, oʻz fikrlarini ravon ifodalashda sustkashlik qiladi va yozma hamda ogʻzaki nutqda passiv ishtirokchi boʻlib qoladi.

Anʼanaviy metodlar, koʻpincha, talabalarni faqat tayyor axborotni qabul qiluvchi sifatida shakllantiradi. Bunday yondashuvda soʻzlarning kontekstual ishlatilishi, ularni real muloqotda qoʻllash imkoniyatlari cheklangan boʻladi. Aksincha, **interaktiv metodlar** – yaʼni rolli oʻyinlar, guruhlarda ishlash, muhokama, debat, task-based learning, aqliy hujum va kommunikativ mashgʻulotlar – talabalarni faol ishtirok etishga, oʻz fikrini ifodalashga, soʻzlarni faol va tabiiy tarzda qoʻllashga undaydi. Bu esa ularning lugʻat boyligini ongli ravishda va barqaror shakllantirishga xizmat qiladi. Soʻnggi yillarda xorijiy tillarni oʻqitishda kommunikativ va interaktiv yondashuvlar keng ommalashib bormoqda. Dunyo miqyosida olib borilgan koʻplab tadqiqotlar (Brown, 2007; Nation, 2013; Richards & Rodgers, 2014) interaktiv metodlarning til oʻrganishdagi samaradorligini isbotlagan. Oʻzbekiston taʼlim tizimida ham bu borada sezilarli siljishlar mavjud boʻlib, koʻplab amaliy va nazariy tadqiqotlar (Zokirova, 2020; Karimova, 2021) interaktiv metodlarning soʻz boyligini rivojlantirishdagi ahamiyatini tasdiqlaydi. Shu nuqtai nazardan, ushbu maqola **interaktiv metodlardan samarali foydalanish orqali talabalarning soʻz boyligini rivojlantirish** imkoniyatlarini tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi – interaktiv metodlar asosida olib borilgan oʻqitish tajribasining talabalarning lugʻat boyligi darajasiga taʼsirini aniqlash va bu metodlarning afzalliklarini amaliy misollar orqali asoslab berishdir.

XULOSA

Interaktiv metodlardan foydalanish til oʻrganish jarayonini jonlantirib, talabalar uchun qulay muhit yaratadi. Tadqiqot natijalari asosida, oʻqituvchilarga dars jarayonida interaktiv metodlarni doimiy qoʻllash tavsiya etiladi. Bu esa talabalar soʻz boyligini kengaytirishda muhim omil hisoblanadi. Yuqoridagi tadqiqot natijalari asosida shuni aytish mumkinki, interaktiv metodlardan samarali foydalanish talabalarning soʻz boyligini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Bunday metodlar oʻquv jarayonini jonlantiradi, talabalarni faol ishtirok etishga undaydi hamda oʻzlashtirilgan yangi soʻzlarni amaliy nutqda qoʻllashga imkon beradi. Eksperiment natijalari interaktiv metodlar yordamida oʻrgatilgan talabalar nafaqat koʻproq yangi soʻzlarni oʻzlashtirganini, balki ularni real muloqotda mustaqil va kontekstga mos ravishda qoʻllay olishini koʻrsatdi. Shuningdek, interaktiv metodlar darsga nisbatan motivatsiyani oshiradi, oʻqituvchi va talaba oʻrtasidagi hamkorlikni kuchaytiradi, oʻzaro fikr almashish va bahs yuritish madaniyatini shakllantiradi. Shu bois, chet tilini oʻqitish jarayonida interaktiv yondashuvlar doimiy va tizimli asosda qoʻllanishi lozim. Kelgusida bu metodlarning boshqa til kompetensiyalari – tinglab tushunish, yozma nutq va grammatik koʻnikmalarni shakllantirishdagi oʻrni ham alohida tadqiq qilinishi maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar roʻyxati:

1. Brown, H. D. (2007). *Principles of language learning and teaching* (5th ed.). Pearson Education.
2. Harmer, J. (2007). *The practice of English language teaching* (4th ed.). Pearson Longman.

3. Nation, I. S. P. (2013). *Learning vocabulary in another language* (2nd ed.). Cambridge University Press.
4. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and methods in language teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.
5. Thornbury, S. (2002). *How to teach vocabulary*. Pearson Education.
6. Ur, P. (2012). *A course in language teaching: Practice and theory* (2nd ed.). Cambridge University Press.
7. Willis, J. (1996). *A framework for task-based learning*. Longman
8. Zokirova, M. (2020). Interaktiv metodlar yordamida til o'rgatish samaradorligini oshirish. *Til va Adabiyot Ta'limi*, 4(2), 45–50.
9. Karimova, D. (2021). So'z boyligini rivojlantirishda zamonaviy texnologiyalarning o'rni. *Filologiya Masalalari*, 3(1), 78–84.
10. Mamatqulova, S. (2022). Talabalarning nutq faolligini oshirishda interaktiv metodlardan foydalanish. *O'zbek Tilshunosligi Ilmiy Jurnal*, 1(1), 90–95.